

Psihosocijalne odrednice socijalne anksioznosti studenata

Hruška, Izabela

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:038956>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-10**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera Osijek

Filozofski fakultet

Studij psihologije

Izabela Hruška

Psihosocijalne odrednice socijalne anksioznosti studenata

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Ana Kurtović

Sumentor: doc. dr. sc. Ivana Marčinko

Osijek, 2016.

Sveučilište J. J. Strossmayera Osijek

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Studij psihologije

Izabela Hruška

Psihosocijalne odrednice socijalne anksioznosti studenata

Diplomski rad

Područje društvenih znanosti / Psihologija / Klinička i zdravstvena psihologija

Mentor: doc. dr. sc. Ana Kurtović

Sumentor: doc. dr. sc. Ivana Marčinko

Osijek, 2016

Sadržaj

Uvod	1
Socijalna anksioznost	2
Odnos kvalitete obiteljskih interakcija i socijalne anksioznosti	4
Odnos socijalne podrške i socijalne anksioznosti	5
Odnos samopoštovanja i socijalne anksioznosti.....	6
Odnos (ne)zadovoljstva tjelesnim izgledom i socijalne anksioznosti	7
Odnos temperamenta i socijalne anksioznosti.....	7
Cilj, problemi i hipoteze.....	9
Cilj.....	9
Problemi	9
Hipoteze	9
Metoda.....	10
Sudionici.....	10
Instrumenti	11
Postupak	14
Rezultati	14
Rasprava.....	21
Korelacije između ispitivanih varijabli	21
Izravan doprinos psiholoških i socijalnih čimbenika socijalnoj anksioznosti	23
Neizravan doprinos socijalnih čimbenika socijalnoj anksioznosti putem samopoštovanja	27
Nedostaci i implikacije za buduća istraživanja	27
Zaključak.....	28
Literatura	30

Psihosocijalne odrednice socijalne anksioznosti studenata

Sažetak

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati ulogu nekih psiholoških i socijalnih odrednica u objašnjenju socijalne anksioznosti studenata. Istraživanje je provedeno online na uzorku od 303 studenata. Psihološke odrednice socijalne anksioznosti uključene u ovom ispitivanju bile su temperament (ispitan Skalamom temperamenta; Cloninger i sur., 1993), zadovoljstvo tjelesnim izgledom (ispitano Skalom zadovoljstva tjelesnim izgledom) i samopoštovanje (ispitano Rosenbergovom skalom samopoštovanja; Rosenberg, 1965). Odabrane socijalne odrednice bile su kvaliteta obiteljskih interakcija (ispitana Skalom kvalitete obiteljskih interakcija; Vulić-Prtorić, 2004) i socijalna podrška (ispitana Skalom procjene socijalne podrške; Hudek-Knežević, 1994). Socijalna anksioznost ispitana je Skraćenom skalom straha od negativne evaluacije (Leary, 1983). Rezultati hijerarhijske regresijske analize ukazali su na veći izravan doprinos psiholoških faktora (45.2%) objašnjenju varijance socijalne anksioznosti u odnosu na socijalne faktore (9.6%). Od psiholoških varijabli značajnim prediktorima pokazali su se samopoštovanje i *izbjegavanje štete*, pri čemu je ova dimenzija temperamenta ujedno imala i veći doprinos kriteriju. Od socijalnih čimbenika, jedini značajan prediktor socijalne anksioznosti bila je socijalna podrška profesora. Kod provjere neizravnog doprinosa socijalnih varijabli kriteriju, pokazalo se kako samopoštovanje ima ulogu medijatora u tom odnosu. Točnije, samopoštovanje je medijator odnosa socijalne podrške profesora i socijalne anksioznosti. Zaključak izveden iz provedenog istraživanja je da psihološki čimbenici omogućuju bolje predviđanje prisutnosti socijalne anksioznosti kod studenata u odnosu na socijalne čimbenike te da je odnos socijalne podrške profesora i socijalne anksioznosti posredovan samopoštovanjem.

Ključne riječi: socijalna anksioznost, psihološke odrednice socijalne anksioznosti, socijalne odrednice socijalne anksioznosti, medijator

Uvod

U današnje vrijeme studente se često smatra privilegiranom populacijom. Razdoblje studiranja prilika je za rast te osobni, intelektualni i socijalni razvoj pojedinca. Unatoč tome, istraživanja pokazuju da se gotovo polovica oboljenja kod mladih odraslih ljudi u SAD-u odnosi na mentalne poremećaje, a većina tih poremećaja ima svoj početak prije 24. godine života (Kessler i sur., 2005). Prema tome, studenti nisu imuni na mentalne bolesti i jedan od problema studenata predstavlja njihovo mentalno zdravlje. U toj dobi događaju se velike razvojne promjene, a mentalna bolest koja nije pravilno liječena može negativno utjecati na akademski uspjeh, produktivnost i socijalne odnose te povećati vjerojatnost zloupotrebe psihoaktivnih tvari (Hunt i Eisenberg, 2010).

Prema opsežnom istraživanju vezanom uz savjetodavni rad koje je obuhvatilo gotovo 6 milijuna američkih studenata, pokazalo se kako je među studentima najizraženiji mentalni poremećaj anksioznost, čije simptome pokazuje čak njih 47.4% (Reetz, Krylowicz i Barr, 2014). Anksiozni poremećaji karakterizirani su pretjeranim strahom i anksioznošću te pratećim poremećajima u ponašanju (APA, 2013). Najčešći anksiozni poremećaj je socijalna anksioznost. Ona je ujedno i treći na popisu najučestalijih psihijatrijskih poremećaja, nakon depresije i alkoholizma (Narrow, Rae, Robins i Regier, 2002). Unatoč tome, relativno je malo istraživanja provedeno u Hrvatskoj na temu socijalne anksioznosti, posebno ako se u obzir uzme da takvo stanje ima snažan utjecaj na sve aspekte funkcioniranja mlade osobe – od socijalnih odnosa, koji su najčešće ozbiljno narušeni zbog straha od negativne evaluacije drugih, preko akademskog uspjeha, koji može biti slabiji jer se osoba boji izlaganja pred drugima ili ispitivanja, do kasnijeg zapošljavanja, za koje je najčešće potrebna otvorenost i komunikativnost. Istraživanja pokazuju da uzroci socijalne anksioznosti mogu biti različiti (Rapee i Spence, 2004). Neki od mogućih čimbenika koji mogu utjecati na njezinu pojavu su: postojanje socijalne anksioznosti ili drugih oblika psihopatologije u obitelji, nepovoljni uvjeti u kojima pojedinac živi, traumatska iskustva kojima je bio izložen tijekom odrastanja, slabo razvijene socijalne vještine, neugodna socijalna iskustva i osobine ličnosti. Kako bi se dobila što jasnija slika tog poremećaja, u ovom radu želimo ispitati ulogu nekih psiholoških (temperamenta, zadovoljstva tjelesnim izgledom i samopoštovanja) i socijalnih (kvalitete obiteljskih interakcija i socijalne podrške) čimbenika kao mogućih prediktora socijalne anksioznosti.

Socijalna anksioznost

Socijalna anksioznost odnosi se na značajan strah ili anksioznost od jedne ili više socijalnih situacija (socijalne interakcije, promatranje, izlaganje pred drugima) u kojima je pojedinac izložen mogućnosti da ga drugi procjenjuju (APA, 2013). Rosenthal, Jacobs, Marcus i Katzman (2007) navode dvije osnovne vrste socijalne anksioznosti: a) *generaliziranu* koja ima ozbiljnije posljedice za osobu jer se javlja u svim ili gotovo svim socijalnim situacijama, te b) *specifičnu* koja je ograničena na jednu ili samo nekoliko socijalnih situacija (npr. strah od javnog govora). Socijalna anksioznost sastoji se od tri komponente: a) negativnog vrednovanja sebe – kognitivna komponenta, b) osjećaja napetosti u prisutnosti drugih ljudi – afektivna komponenta i c) sklonosti povlačenju iz socijalnih situacija – bihevioralna komponenta (Schwarzer, 1986; prema Radovanović i Glavak, 2003). Prevalencija u općoj populaciji u Europi iznosi 2.3%, dok je u SAD-u 7 - 13% (APA, 2013).

Unatoč

tome što se socijalna anksioznost može mijenjati kod osobe protekom vremena i ovisno o situaciji, uočene su trajne međuljudske razlike u njezinu intenzitetu i učestalosti doživljavanja (Radovanović i Glavak, 2003). Iako se pokazalo da od socijalne anksioznosti u općoj populaciji češće pate žene, u kliničkim uzorcima najčešće nema spolnih razlika. Iz toga se može zaključiti da socijalna anksioznost više narušava život muškaraca jer većina njih potraži pomoć stručnjaka, dok se žene često nauče same suočavati s takvim stanjem (Turk i sur., 1998). Osim toga, Furmark (2002) ističe da se socijalna anksioznost češće dijagnosticira kod osoba koje žive u zapadnim kulturama, nego u Aziji. To se može objasniti razlikama u kolektivističkim (istočnim) i individualističkim (zapadnim) društvenim normama. Dok zapadne kulture potiču otvorenost u interakcijama, na istoku se cijeni suzdržanost. Stoga se djecu na zapadu tijekom socijalizacije uči da pokazuju kako se osjećaju, dok se u Aziji ispoljavanje emocija može smatrati sramotnim i ljudi ih nastoje prikriti pa su manje skloni tražiti pomoć. Nadalje, većina autora smatra da se prvi simptomi socijalne anksioznosti javljaju tijekom adolescencije i rane odrasle dobi, ali i da kod većine ljudi prođe nekoliko godina prije nego što prvi put potraže pomoć stručnjaka (Kessler i sur., 2005). Osim toga, prevalencija socijalne anksioznosti veća je kod mlađih, nego kod starijih dobnih skupina. Kessler i suradnici (2005) ističu da je prosječna dob u kojoj se javljaju prvi simptomi socijalne anksioznosti 13 godina starosti. Prema tome, vrlo je važno uočiti rane pokazatelje kod djece jer se pravovremenim pružanjem pomoći mogu spriječiti neke od posljedica poremećaja.

Budući da se socijalno anksiozne osobe boje da će pokazivati znakove anksioznosti koji će biti negativno evaluirani i rezultirati poniženjem, sramotom ili odbacivanjem, posljedice su

teškoće u ostvarivanju i održavanju socijalnih odnosa, što može voditi usamljenosti i izolaciji. Drugi mogući negativni ishodi kod osoba koje pate od socijalne anksioznosti su: niži postignut stupanj obrazovanja, manja primanja, nezaposlenost, smanjena produktivnost na radnom mjestu, snižena dobrobit i kvaliteta života osobe, rjeđe sklapanje braka, smanjena sposobnost obavljanja svakodnevnih obveza kao i zloupotreba i ovisnost o alkoholu i drogama (APA, 2013). Osim toga, neki autori ističu da socijalna anksioznost može prethoditi depresiji kod mladih (Cole, Peeke, Martin, Truglio i Seroczynski, 1998).

Russell i Shaw (2009) ispitali su socijalnu anksioznost na velikom uzorku studenata te utvrdili da njih 10% pokazuje simptome poremećaja. Nadalje, prema istraživanju na studentima koje su proveli Kuder i Grover (2014), utvrđeno je kako socijalno anksiozni studenti pokazuju deficite u razgovoru s prijateljima što odražava njihove interpersonalne vještine. Oni svoje socijalne kompetencije također percipiraju lošijima u odnosu na neanksiozne vršnjake te redovito doživljavaju neugodne misli i emocije kad se nađu u situaciji koja im je nelagodna, što može dodatno pojačati socijalno povlačenje. Budući da je glavni aspekt socijalne anksioznosti strah od negativne evaluacije, ljudi kod kojih je izražen takav strah pokušavaju ostaviti dobar dojam na svoju okolinu i steći njezino odobravanje te su skloniji nižem samopoštovanju i većoj sramežljivosti (Schlenker i Leary, 1982). Iz toga slijedi da takvo stanje ne samo da može nepovoljno utjecati na socijalne odnose već i na akademski uspjeh studenata. Do takvog su zaključka na temelju rezultata svoga istraživanja došli i Russell i Topham (2012). Oni ističu da se studenti koji imaju socijalnu anksioznost slabije prilagođavaju na studij, ostvaruju manje socijalnih odnosa s kolegama, češće ih se smatra nezainteresiranima ili manje sposobnima te su skloniji odustati od fakulteta.

Iz dosad navedenog je vidljivo da je socijalna anksioznost složen poremećaj. Istraživanja blizanaca upućuju na to da je heritabilnost socijalne anksioznosti 30 – 50% (Kendler, Karkowski i Prescott, 1999). Osim toga, utvrđeno je i da djeca koja imaju socijalnu anksioznost češće imaju i roditelje s istim poremećajem. Međutim dosadašnja istraživanja pokazuju da mnogi pojedinci s biološkim predispozicijama za socijalnu anksioznost ipak ne razviju poremećaj (Rapee i Spence, 2004). Teorije socijalnog učenja više naglašavaju ulogu loših iskustva u socijalnim interakcijama (kao što su kritiziranje, odbacivanje i ismijavanje), te nedostatak dobrog modela koji će dijete poučiti adaptivnim strategijama suočavanja u stresnim socijalnim situacijama (kao što je sukob ili ispitna situacija), što sve može biti odgovorno za javljanje socijalne anksioznosti (Rapee i Spence, 2004). Iz toga slijedi da je etiologija socijalne anksioznosti multifaktorska te da joj može doprinijeti biološka osnova za taj poremećaj, ali i socijalni i psihološki čimbenici.

Odnos kvalitete obiteljskih interakcija i socijalne anksioznosti

Obitelj kao temeljna grupa u kojoj pojedinac stječe osnovna znanja i vještine vrlo je važna za njegov razvoj. Kada promatramo istraživanja na temu odnosa u obitelji i socijalne anksioznosti, mnoga upućuju na to da različita obilježja obitelji ili obilježja odnosa roditelj - dijete mogu biti važna u razvoju socijalne anksioznosti.

Visoko

kvalitetni odnosi s roditeljima povezani su sa širom mrežom socijalne podrške koja mlade ljude ispunjava zadovoljstvom (Riggio, 2004). Djeca koja osjećaju da ih roditelji podržavaju i prihvaćaju manje su sklona razviti simptome socijalne anksioznosti. Ona znaju da se, u slučaju problema i stresnih situacija, uvijek mogu obratiti članovima svoje obitelji. Suprotno tome, anksioznost roditelja te pretjerana kontrola s jedne ili odbacivanje djeteta s druge strane mogu doprinijeti socijalnoj anksioznosti (Festa i Ginsburg, 2011). U tom smjeru govori i istraživanje Bogels i Brechman – Toussainta (2006) koji su pokazali kako su nesigurno privrženata djeca sklonija razviti anksiozne simptome. Neorganizirano privrženata djeca, zbog nepredvidivog ponašanja svojih roditelja, razvijaju osjećaj manjka kontrole nad okolinom. Anksiozno – ambivalentno privrženata djeca, zbog teškoća u odvajanju njihovih roditelja od njih, osjećaju se sputana u istraživanju i savladavanju životnih izazova, a anksiozno – izbjegavajuće privrženata djeca razvijaju lošu sliku o sebi i strah od negativne evaluacije zbog osjećaja odbačenosti. Dakle, zajedničke značajke sve te djece su da su ona češće nesigurna u socijalnim odnosima i situacijama u odrasloj dobi. Neki autori smatraju kako je dobar odnos djeteta s ocem ključan zaštitni čimbenik u razvoju socijalne anksioznosti jer očevi češće imaju zadatak upoznati dijete sa socijalnim svijetom izvan obitelji (Bogels i Brechman – Toussaint, 2006). Slični nalazi utvrđeni su i kod studenata. Manjak roditeljske topline, ali i pretjerana zaštita mladog čovjeka doprinose socijalnoj anksioznosti studenata. Pretjerana kontrola od strane majke tijekom odrastanja pokazala se posebno važnim prediktorom socijalne anksioznosti na početku studija (Spokas i Heimberg, 2009).

Što se tiče općih obilježja obitelji, pokazalo se kako mladi ljudi koji su tijekom djetinjstva bili izloženi roditeljskom konfliktu izvještavaju o slabijoj socijalnoj podršci i većoj anksioznosti u odrasloj dobi (Riggio, 2004). Još jedno obilježje za koje se pokazalo da doprinosi razvoju socijalne anksioznosti je simbioza, odnosno manjak razlikovanja sebe od drugih članova obitelji. Ona se opisuje kao visoka kohezivnost obitelji u kombinaciji sa slabom hijerarhijskom strukturom (Bogels i Brechman – Toussaint, 2006). Simbioza može povećati vjerojatnost pojave socijalne anksioznosti jer pojedinac tijekom odrastanja ostaje pretjerano ovisan o članovima svoje obitelji, odnosno ne razvija samostalnost u skladu sa svojom dobi, kao ni socijalne vještine koje su mu potrebne u

svakodnevnim situacijama. Osim toga, u takvim obiteljima nedovoljno se razlikuju uloge roditelja i djece, što također može dovesti do slabijeg socijalnog funkcioniranja izvan obitelji.

Odnos socijalne podrške i socijalne anksioznosti

Socijalna podrška odnosi se na postojanje ili dostupnost ljudi na koje se pojedinac može osloniti, koji mu pokazuju da brinu za njega, da im je vrijedan i da im je do njega stalo (Zhou, Zhu, Zhang i Cai, 2013). Istraživanja pokazuju da je socijalna podrška izuzetno važna za održavanje dobrog fizičkog i mentalnog zdravlja (Ozby i sur., 2007). Osim toga, kvalitetna socijalna podrška može pomoći osobi u suočavanju sa stresom. Važno je naglasiti da na psihološko zdravlje ne utječe sama socijalna aktivnost, već način na koji ju osoba percipira (Eskin, 1995; prema Eldeleklioglu, 2006). Percipirana socijalna podrška je vjerovanje pojedinca da će mu pomoć biti dostupna ako mu bude potrebna (Zhou i sur., 2013). Stoga se manjak socijalne podrške veže uz lošije zdravstveno stanje osobe te niže zadovoljstvo životom. Mladi ljudi posebno su osjetljivi na podršku koju dobivaju od okoline, kako obitelji i prijatelja, tako i profesora i kolega na fakultetu ili radnom mjestu (Eldeleklioglu, 2006). Elizabeth i suradnici (2006) ističu važnost istraživanja uloge socijalne podrške u razvoju socijalne anksioznosti. Oni smatraju da anksioznost vodi socijalnom povlačenju koje onda nepovoljno utječe na razvoj interpersonalnih odnosa i socijalnih vještina, što može dodatno povećati anksioznost u različitim socijalnim situacijama i pogoršati odnose s važnim drugima.

Razmatrajući utjecaje socijalne podrške na život studenata, čini se kako je ona važna jer za većinu studenata značajno predviđa akademsku, socijalnu i osobno/emocionalnu prilagodbu na studij te uspjeh koji će postići (Nordstorm, Swenson Goguen i Hiester, 2014). Upravo studenti s visokom socijalnom podrškom manje su skloni simptomima depresije i anksioznosti (Zhou i sur., 2013). Osim toga, osjećaj pripadnosti grupi vršnjaka u adolescenciji, kao i postojanje barem jednog visoko kvalitetnog prijateljstva u životu mlade osobe, smanjuju vjerojatnost pojave socijalne anksioznosti (La Greca i Moore Harrison, 2005), dok se prisutnost romantičnih odnosa pokazala zaštitnim čimbenikom socijalne anksioznosti studenata.

Suprotno tome, socijalno anksiozni mladi imaju manju socijalnu podršku (Calsyn, Winter i Burger, 2005). Hebert, Fales, Nangle, Papadakis i Grover (2013), analizirajući prijateljstva i romantične veze studenata, navode kako socijalno anksiozni imaju lošije odnose s prijateljima istog i suprotnog spola, kao i slabije funkcioniranje u romantičnim odnosima. Osim toga, kod ove je populacije utvrđena i pozitivna povezanost između zlostavljanja od strane vršnjaka i socijalne anksioznosti (La Greca i

Moore Harrison, 2005). Nadalje, kako ističu Rodenbaugh i suradnici (2014), ne samo da su socijalno anksiozni mladi izvještavali o manje kvalitetnim odnosima s prijateljima, nego su ih i njihovi prijatelji smatrali manje dominantnima i slabije prilagođenima. Međutim važno je naglasiti i da je takav obrazac bio izraženiji kod mlađih sudionika te kod onih čiji su odnosi u trenutku ispitivanja kraće trajali, što može upućivati na to da sazrijevanje i trajanje prijateljstva mogu smanjiti utjecaj socijalne anksioznosti. Dakle, može se zaključiti da je socijalna podrška vrlo važan čimbenik u objašnjenju socijalne anksioznosti, budući da se ti mladi suočavaju s problemima u odnosima ne samo unutar obitelji, nego i u odnosima s vršnjacima koji su u njihovoj dobi vrlo važan izvor podrške.

Odnos samopoštovanja i socijalne anksioznosti

Samopoštovanje je način na koji pojedinac procjenjuje odnosno vrednuje samoga sebe te uključuje evaluativnu i afektivnu dimenziju slike o sebi (Aronson, Wilson i Akert, 2005). Ljudi koji imaju visoko samopoštovanje o sebi misle dobro, ponose se svojim postignućima i općenito su zadovoljni sobom, za razliku od osoba niskog samopoštovanja koje o sebi imaju loše mišljenje i smatraju se neuspješnima. Visoko samopoštovanje ne samo da je glavno obilježje mentalnog zdravlja, nego je i zaštitni faktor fizičkog zdravlja i dobrih socijalnih odnosa. Osobe koje misle loše o samima sebi sklonije su vjerovati da i drugi imaju isto mišljenje. Očekivanje takve negativne evaluacije može rezultirati anksioznošću u socijalnim situacijama (Rasmussen i Pidgeon, 2011). Ne samo da postoji negativna povezanost socijalne anksioznosti i samopoštovanja, nego neki istraživači smatraju nisko samopoštovanje rizičnim faktorom za pojavu socijalne anksioznosti (Ritter, Ertel, Beil, Steffens i Stangier, 2013). Stoga ne iznenađuje da socijalno anksiozniji studenti izvještavaju o nižem samopoštovanju (Stopa, Brown, Luke i Hirsch, 2010). Međutim nisu svi nalazi na studentima jednoznačni, budući da je u nekim studijama zabilježeno kako kod socijalno anksioznih studenata može biti prisutno i visoko samopoštovanje. U longitudinalnom istraživanju Nordstorma i suradnika (2014), utvrđen je porast samopoštovanja kod socijalno anksioznih studenata od početka studija tijekom prvog semestra. Pretpostavlja se da je razlog tome uspješno savladavanje izazova na studiju. Ponavljano izlaganje strahu od socijalne evaluacije bez mogućnosti izbjegavanja takvih situacija moglo je pomoći studentima da shvate kako je strah pretjeran i smanjiti njihovu anksioznost. Unatoč tome, kod tih je studenata utvrđen veći stupanj mentalnih teškoća, slabije socijalne vještine, veća anksioznost i češći tjelesni simptomi u odnosu na njihove vršnjake.

Odnos (ne)zadovoljstva tjelesnim izgledom i socijalne anksioznosti

Slika ili predodžba tijela definira se kao subjektivna reprezentacija tjelesnog izgleda i iskustava pojedinca te odražava mišljenje, osjećaje i percepciju vezane uz dijelove tijela ili cjelokupni izgled (Erceg Jugović, 2015). Nezadovoljstvo tjelesnim izgledom česta je pojava kod mladih ljudi. Ono predstavlja poremećaj slike tijela koji se može kretati od blagog nezadovoljstva s jedne strane, do ekstremnog omalovažavanja s druge strane. Osoba koja je nezadovoljna svojim izgledom može početi izbjegavati socijalne situacije zbog straha od ismijavanja i loših osjećaja izazvanih nezadovoljstvom izgledom. Upravo se povezanost nezadovoljstva vlastitim izgledom i socijalne anksioznosti potvrdila u jednom od istraživanja na studentima (Cash, Theriault i Annis, 2004). Kod studenata koji su imali negativnu sliku o tijelu utvrđen je i veći stupanj nelagode i zabrinutosti oko odobravanja i prihvaćanja od strane drugih u socijalnim situacijama. Pretpostavka je da je toj povezanosti doprinio stav da se fizički atraktivnije osobe doživljavaju poželjnijima u društvu svojih vršnjaka. Zbog toga, mladi ljudi koji su izrazito nezadovoljni vlastitim tijelom, ne samo da razvijaju socijalnu anksioznost već i poremećaje prehrane. Goodwin i Fitzgibbon (2002) napominju da su osobe koje pate od poremećaja prehrane, a uz to i od socijalne anksioznosti, manje spremne ući u tretman. Smatra se kako je za to odgovoran visoki stupanj socijalne nelagode koji proizlazi iz osjećaja da će ih se evaluirati tijekom terapije.

Odnos temperamenta i socijalne anksioznosti

Temperament se odnosi na urođenu neurobiološku predispoziciju za doživljavanje određenih emocija (kao što su strah i ljutnja) te obrazaca privrženosti i s njima povezanih automatskih reakcija (inhibicije, aktivacije ili održavanja ponašanja) koje se javljaju kao odgovor na specifične okolinske podražaje (opasnost, novost ili nagradu; Svrakic i sur., 2002). Samim time, temperament se često ističe kao zaštitni čimbenik zdravlja, ali i kao dispozicijska osnova psihopatoloških simptoma. Raniji radovi upućuju kako su dvije dimenzije temperamenta, *bihevioralna inhibicija* i *kontrola pažnje*, povezane s razvojem poremećaja kod djece i odraslih. Bihevioralna inhibicija odnosi se na sklonost anksioznosti i osjetljivosti na kaznu ili izostanak nagrade (Carver i White, 1994; prema Sportel, Nauta, de Hullu, de Jong i Hartman, 2011). Pokazalo se da između nje i socijalne anksioznosti postoji pozitivna korelacija, odnosno da su osobe izražene bihevioralne inhibicije ujedno i socijalno anksiozne (Glinski i Page, 2010). Osim toga, ova dimenzija temperamenta može potaknuti izbjegavanje stresnih situacija (kao što je

društvo nepoznatih osoba), što može dodatno pojačati anksioznost. Kontrola pažnje predstavlja sposobnost usmjerenja i promjene pažnje što bi izravno moglo smanjiti prisutnost internaliziranih problema poput anksioznosti. S druge strane, kontrola pažnje posreduje u odnosu između bihevioralne inhibicije i pojave poremećaja. Kod bihevioralno inhibiranih osoba visoka kontrola pažnje sprječava javljanje različitih psihopatoloških poremećaja (velikog depresivnog poremećaja, generalizirane anksioznosti, separacijske anksioznosti), uključujući socijalnu fobiju (Sportel i sur., 2011). Nadalje, važno je naglasiti i to da socijalno anksiozne osobe obično postižu snižene rezultate na ekstraverziji, odnosno da su introverti. Neke od karakteristika takve osobe su: usmjerenje na sebe, nepokazivanje osjećaja te preferiranje samoće u odnosu na provođenje vremena s drugim ljudima. Vidljivo je da se navedene osobine mogu povezati sa socijalnom anksioznošću (Glinski i Page, 2010). U skladu s tim, Mick i Telch (1998) ističu da se studenti koji pokazuju socijalnu anksioznost prisjećaju kako su tijekom djetinjstva bili vrlo sramežljivi. Oni izvještavaju o značajno većoj povučenosti u školskim i socijalnim situacijama u odnosu na neanksiozne vršnjake. Sramežljivost u djetinjstvu osobina je koja se često povezuje s nastankom socijalne anksioznosti u adolescenciji ili odrasloj dobi. Definira se kao stanje preokupiranosti samim sobom i pretjerane zabrinutosti zbog socijalne evaluacije koje rezultira povlačenjem i izbjegavanjem socijalnih interakcija (Henderson, Gilbert i Zimbardo, 2014). Iz toga slijedi kako su sramežljiva djeca posebno izložena riziku od razvoja socijalne anksioznosti.

Razmatrajući literaturu o utjecaju temperamenta na pojavnost različitih psihopatoloških stanja, pokazalo se kako je Cloningerov model ličnosti (Cloninger, Svrakic i Przybeck, 1993) prigodan kod takvih predikcija. Taj model obuhvaća 4 dimenzije temperamenta: *traženje novosti*, *izbjegavanje štete*, *ovisnost o nagradi* i *ustrajnost*. *Traženje novosti* odnosi se na aktivno reagiranje na nove situacije, impulzivno donošenje odluka te aktivno izbjegavanje frustracije. *Izbjegavanje štete* obuhvaća pesimističan stav i očekivanje problema, pasivno izbjegavanje situacija i sramežljivost pred nepoznatim osobama. *Ovisnost o nagradi* određena je osjetljivošću na nagrade (osobito one socijalne prirode, kao što su socijalno odobravanje i socijalna podrška), privrženosti drugim ljudima i potrebom za potvrđivanjem od strane drugih. *Ustrajnost* podrazumijeva ambicioznost, veliku želju za uspjehom, sklonost perfekcionizmu, marljivost i upornost. Promatrajući utjecaje tih dimenzija na pojavnost socijalne anksioznosti, Marteinsdottir, Tillfors, Furmark, Anderberg i Ekselius (2003) navode kako su socijalno anksiozni pojedinci skloni nižim rezultatima na *traženju novosti*, a višim na *izbjegavanju štete*. Drugim riječima, oni ne preferiraju nove i nepoznate situacije i skloniji su pesimizmu i sramežljivosti, što je u skladu s karakteristikama samog poremećaja. Na dimenziji *ovisnost o nagradi* socijalno anksiozne osobe nisu se značajno razlikovale od kontrolne skupine neanksioznih sudionika. Takvi su rezultati i

očekivani budući da osobe ovisne o nagradi traže potvrđivanje drugih ljudi, ali često nisu bliske drugima upravo zbog straha od negativne evaluacije. Na kraju, u tom se istraživanju pokazalo kako su socijalno anksiozni pojedinci skloni nižim rezultatima na *ustrajnosti*. To je i očekivano, budući da su ustrajne osobe često perfekcionista, skloni postavljanju visokih ciljeva, ambiciozni i marljivi, u čemu socijalna anksioznost može ograničavati ljude. Za razliku od toga, istraživanje Pélissola i suradnika (2002) ukazuje kako je *izbjegavanje štete* jedina dimenzija koja je značajno pozitivno povezana sa socijalnom anksioznošću, dok su rezultati na ljestvicama *traženje novosti*, *ovisnost o nagradi* i *ustrajnost* prosječno visoki kod socijalno anksioznih osoba.

Iz svega navedenog čini se da različiti čimbenici doprinose socijalnoj anksioznosti. Stoga, imajući u vidu nalaze prethodnih studija, u ovom istraživanju postavljen je sljedeći cilj i njemu bliski problemi i hipoteze.

Cilj, problemi i hipoteze

Cilj

Ispitati ulogu nekih psiholoških i socijalnih odrednica u objašnjenju socijalne anksioznosti studenata.

Problemi

1. Utvrditi izravan doprinos psiholoških i socijalnih čimbenika objašnjenju socijalne anksioznosti kod studenata.
2. Utvrditi neizravan doprinos socijalnih čimbenika socijalnoj anksioznosti studenata putem samopoštovanja.

Hipoteze

H1. Psihološki čimbenici doprinijet će socijalnoj anksioznosti studenata. Pretpostavlja se da će:

- a) Nisko *izbjegavanje štete*, *ustrajnost* i *ovisnost o nagradi*, te visoko *traženje novosti* predviđati nisku socijalnu anksioznost.

b) Visoko samopoštovanje doprinijeti niskoj zastupljenosti socijalne anksioznosti studenata.

c) Zadovoljstvo tjelesnim izgledom doprinijeti niskoj socijalnoj anksioznosti.

H2. Socijalni čimbenici omogućit će predviđanje socijalne anksioznosti studenata. Pretpostavlja se da će:

a) Veća socijalna podrška prijatelja i profesora izravno doprinijeti niskoj razini socijalne anksioznosti.

b) Veće zadovoljstvo vlastitom obitelji te manje odbacivanje od strane majke i oca izravno doprinijeti manjoj socijalnoj anksioznosti.

H3. Očekuje se veći doprinos socijalnih čimbenika socijalnoj anksioznosti studenata u odnosu na psihološke čimbenike.

H4. Očekuje se neizravan doprinos socijalnih čimbenika socijalnoj anksioznosti studenata putem samopoštovanja. Pretpostavlja se da će:

a) Visoka socijalna podrška prijatelja i profesora neizravno doprinijeti niskoj razini socijalne anksioznosti preko visokog samopoštovanja.

b) Veće zadovoljstvo vlastitom obitelji te manje odbacivanje od strane majke i oca neizravno doprinijeti niskoj zastupljenosti socijalne anksioznosti preko visokog samopoštovanja.

Metoda

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 303 sudionika. Uzorak je činilo 179 (59.1%) sudionika ženskoga spola te 124 (40.9%) sudionika muškoga spola. Sudionici su bili studenti. U uzorku je

60 sudionika (19.8%) prve godine preddiplomskog studija, 65 sudionika (21.5%) druge godine preddiplomskog studija, 51 sudionik (16.8%) treće godine preddiplomskog studija, 56 sudionika (18.5%) prve godine diplomskog studija i 71 sudionik (23.4%) druge godine diplomskog studija. Raspon dobi kretao se od 18 do 28 godina starosti, s tim da je prosječna dob sudionika iznosila $M=22.04$ ($SD=2.120$).

S obzirom na socioekonomski status, 45 (14.9%) sudionika izjasnilo se da je ispodprosječnog statusa, 231 (76.2%) sudionik je prosječnog, a 27 (8.9%) sudionika je iznadprosječnog socioekonomskog statusa. Nadalje, 131 (43.2%) sudionik ima prebivalište u mjestu studiranja, dok njih 172 (56.8%) studira izvan mjesta prebivališta. Na pitanje o bračnom statusu roditelja, 242 (79.9%) sudionika odgovorila su da su im roditelji u braku, 41 (13.5%) sudionik ima rastavljene roditelje, 7 (2.3%) roditelje koji žive u izvanbračnoj zajednici, dok 13 (4.3%) sudionika ima roditelja koji je udovac ili udovica. Na kraju, 147 (48.5%) sudionika trenutno je u romantičnoj vezi, a njih 156 (51.5%) nije u vezi.

Instrumenti

Upitnik općih sociodemografskih podataka konstruiran za potrebe ovog istraživanja obuhvatio je informacije o: 1) spolu; 2) dobi; 3) godini studija (prva godina preddiplomskog, druga godina preddiplomskog, treća godina preddiplomskog, prva godina diplomskog i druga godina diplomskog studija); 4) socioekonomskom statusu obitelji (ispodprosječan, prosječan ili iznadprosječan); 5) prebivalištu (mjesto studiranja ili izvan mjesta studiranja); 6) bračnom statusu roditelja (u braku, rastavljeni, u izvanbračnoj zajednici ili udovac/ica) i 7) romantičnom statusu sudionika (trenutno u vezi ili nije u vezi). Za potrebe regresijske analize, varijabla bračni status roditelja podijeljena je u 4 dihotomne varijable, pri čemu je svakom odgovoru DA dodijeljena vrijednost 1, a svakom odgovoru NE dodijeljena je vrijednost 0.

Skala kvalitete obiteljskih interakcija (KOBI; Vulić – Prtorić, 2004; prema Proroković i sur., 2004) mjeri interakcije djeteta i roditelja na dvije dimenzije – prihvaćanje (intimnost, emocionalna toplina) i odbacivanje (kontrola, emocionalno zanemarivanje). *Prihvaćanje* se očituje u pozitivnim emocionalnim aspektima odnosa roditelja i djeteta, odnosno u povjerenju, bliskosti, podršci, razumijevanju te simetričnosti u odnosima. Nasuprot tome, *Odbacivanje* se očituje u pretjeranoj zahtjevnosti i nerazumijevanju s jedne, ili u zanemarivanju i kažnjavanju s druge strane. Skala se sastoji od 55 čestica, od kojih 22 čestice opisuju odnos djeteta s majkom, 22 opisuju odnos djeteta

s ocem, a 11 čestica odnosi se na opću atmosferu u obitelji. Skala je podijeljena u 5 subskala: a) Zadovoljstvo vlastitom obitelji, b) Prihvaćanje od strane majke, c) Prihvaćanje od strane oca, d) Odbacivanje od strane majke i e) Odbacivanje od strane oca. Sudionici na skali Likertova tipa od pet stupnjeva (1 – uopće nije točno, 5 – potpuno je točno) procjenjuju koliko se svaka tvrdnja odnosi na njih. Za svaku subskalu zbrajanjem se bodova izračunava rezultat za tu dimenziju. Veći rezultat na subskali *Zadovoljstvo obitelji* znači da se sudionik dobro osjeća u vlastitoj obitelji. Veći rezultat na subskali *Prihvaćanje* upućuje na veću bliskost, povjerenje i razumijevanje u odnosu djeteta i majke ili oca, dok veći rezultat na subskali *Odbacivanje* ukazuje na postojanje zanemarivanja, zabrana i grubosti od strane majke ili oca prema djetetu.

Vulić – Prtorić (2004; prema Proroković i sur., 2004) utvrdila je visoku unutarnju pouzdanost za svih 5 subskala, pri čemu se Cronbach alfa koeficijent kreće između 0.85 i 0.89. U ovom istraživanju Cronbach alfa koeficijent za skalu *Zadovoljstvo obitelji* iznosi 0.95, za *Prihvaćanje od strane majke* 0.93, za *Prihvaćanje od strane oca* 0.95, za *Odbacivanje od strane majke* 0.91, a za *Odbacivanje od strane oca* 0.92.

Skala procjene socijalne podrške (Social Support Appraisal Scale, SS-A; Hudek – Knežević, 1994) mjeri 3 aspekta socijalne podrške: a) podršku prijatelja, b) podršku obitelji i c) podršku na poslu. Za potrebe ovog rada, tvrdnje koje se odnose na podršku na poslu preformulirane su u podršku na fakultetu. Instrument se sastoji od 24 čestice, po 8 za svaku subskalu. Zadatak sudionika je da na skali Likertova tipa od pet stupnjeva (1 – uopće nije točno za mene, 5 – potpuno je točno za mene) procijene koliko se pojedina tvrdnja odnosi na njih. Rezultat se formira kao zbroj odgovora na svaku subskalu. Rezultati se kreću od 8 do 40, pri čemu veći rezultat upućuje na veću razinu dane socijalne podrške.

Skala je već ranije prevedena i korištena u nizu istraživanja na hrvatskim uzorcima (npr. Kurtović, 2013). U ovom istraživanju dobiveni Cronbach alfa koeficijent za podršku obitelji iznosi 0.95, za podršku prijatelja 0.91, a za podršku profesora 0.89.

Rosenbergova skala samopoštovanja (Rosenberg Self - Esteem Scale; RSS; Rosenberg, 1965) mjeri globalno samopoštovanje, odnosno ono što osoba općenito misli o samoj sebi. Sastavljena je od 10 čestica, na primjer: „Općenito govoreći, zadovoljan/na sam sobom“ i „S vremena na vrijeme osjećam da ništa ne vrijedim“. Zadatak sudionika je na skali Likertova tipa od pet stupnjeva (1 – izrazito se ne slažem, 5 – izrazito se slažem) iskazati stupanj slaganja sa svakom navedenom tvrdnjom. Ukupan

rezultat je linearna kombinacija svih odgovora. Minimalan rezultat koji pojedinac može ostvariti je 10, a maksimalan 50. Veći rezultat ukazuje na veću razinu samopoštovanja pojedinca.

Bezinović (1988) je utvrdio visoku unutaraju pouzdanost skale, pri čemu Cronbach alfa koeficijenti na dva uzorka ispitanika iznose 0.81 i 0.84. U ovom istraživanju Cronbach alfa koeficijent iznosi 0.90.

(Ne)zadovoljstvo tjelesnim izgledom ispitano je pitanjem konstruiranim za potrebe ovog istraživanja. Pitanje glasi: "Koliko ste zadovoljni svojim tjelesnim izgledom?" na koje se odgovara na skali od 7 stupnjeva (1 - uopće nisam zadovoljan/na svojim izgledom, 7 - u potpunosti sam zadovoljan/na svojim izgledom), pri čemu veći rezultat ukazuje na veće zadovoljstvo izgledom.

Skale temperamenta preuzete su iz Temperament and Character Inventory-a, (TCI; Cloninger i sur., 1993) i namijenjene su procjeni individualnih razlika u temperamentu. Originalne verzije skala obuhvaćaju 133 tvrdnje kojima se ispituju 4 dimenzije temperamenta: a) *traženje novosti*, b) *izbjegavanje štete*, c) *ovisnost o nagradi* i d) *ustrajnost*. U ovom istraživanju korištene su skraćene verzije skala, s tim da je svaka dimenzija ispitana sa 16 čestica koje su imale najveću korelaciju s ukupnim rezultatom subskale. Zadatak sudionika je da na skali Likertova tipa (1 – potpuno netočno, 5 – potpuno točno) procijene svoje slaganje sa svakom tvrdnjom. Rezultat se formira kao zbroj odgovora za svaku subskalu. Pri tome, viši rezultat upućuje na veću izraženost pojedine dimenzije temperamenta.

Marčinko i Ajduković (2013) utvrdili su visoku unutaraju pouzdanost skraćenih verzija skala od 64 čestice koja je korištena i u ovom istraživanju. U tom je istraživanju Cronbach alfa koeficijent za *traženje novosti* iznosio je 0.74, *izbjegavanje štete* 0.79, *ovisnost o nagradi* 0.78 i *ustrajnost* 0.83. U ovom istraživanju Cronbach alfa koeficijent za *traženje novosti* je 0.79, *izbjegavanje štete* 0.89, *ovisnost o nagradi* 0.79 i *ustrajnost* 0.82.

Skraćena skala straha od negativne evaluacije (Brief Fear of Negative Evaluation Scale; BFNE; Leary, 1983) sastoji se od 12 čestica namijenjenih procjeni stupnja straha ili strepnje pojedinca u situacijama u kojima je moguće da će ga drugi ljudi negativno evaluirati. Strah od negativne evaluacije osnovna je značajka socijalne anksioznosti te se pokazalo da rezultat na ovoj skali predviđa socijalno anksiozna ponašanja (Weeks i sur., 2005). Zadatak sudionika je da na skali Likertova tipa od pet stupnjeva procijene koliko se slažu sa svakom od tvrdnji. Ukupan rezultat formira se kao zbroj svih odgovora sudionika, pri čemu veći rezultat upućuje na veći strah od negativne evaluacije. Najmanji mogući

rezultat kojeg sudionik može ostvariti je 12, a najveći 60.

Instrument je preveden i korišten u ranijim hrvatskim istraživanjima. Burušić, Milas i Rimac (2003) u svom su istraživanju utvrdili visoku unutarnju pouzdanost te skale, pri čemu je dobiveni Cronbach alfa koeficijent iznosio 0.91. U ovom istraživanju Cronbach alfa koeficijent iznosi 0.93.

Postupak

Istraživanje je provedeno online. Upitnici su postavljeni na različite internetske stranice (grupe studenata različitih studija na društvenoj mreži *Facebook* – npr. grupe studenata Informatologije, Psihologije, Hrvatskog jezika i književnosti sa Filozofskog fakulteta u Osijeku, grupa studenata Ekonomskog fakulteta u Osijeku). U uvodnoj uputi objašnjeno je da je istraživanje namijenjeno za studente kao i to da je svrha istraživanja izrada diplomskog rada. Također im je istaknut i cilj istraživanja. Slijedilo je objašnjenje prava sudionika u okviru čega je navedeno da je sudjelovanje u istraživanju u potpunosti dobrovoljno te da se sudionici u bilo kojem trenutku mogu povući. Sudionicima je zajamčena i anonimnost dobivenih podataka. Prije svakog upitnika predstavljena je kratka uputa za taj upitnik. Za ispunjavanje svih skala bilo je potrebno oko 20 minuta.

Rezultati

Prije početka statističke obrade podataka provjerene su distribucije dobivenih rezultata Kolmogorov – Smirnovljevim testom normaliteta distribucije. Pokazalo se da distribucije statistički značajno odstupaju od normalne. Prema Fieldu (2013), Kolmogorov - Smirnovljev test kod velikih uzoraka može biti značajan (odnosno ukazivati na to da distribucija rezultata statistički značajno odstupa od normalne) već kod vrlo malih odstupanja od normalnosti. Prema tome, značajnost ovog testa nije dovoljno pouzdana mjera normalnosti pa su u obzir uzeti stupnjevi asimetričnosti i spljoštenosti distribucija (Petz, Kolesarić i Ivanec, 2012). Njihovim pregledom

utvrđeno je da se dobivene vrijednosti nalaze u rasponu od -2 do 2, što je kriterij kojeg su predložili George i Mallery (2010; prema Medrano, Liporace i Perez, 2014). Oni ističu da je to prihvatljiv raspon unutar kojega se distribucija može smatrati približno normalnom. Uzimajući navedeno u obzir, postoji osnova za korištenje parametrijskih postupaka koji su korišteni u daljnjoj obradi podataka.

Na početku obrade rezultata izračunati su deskriptivni podaci svih ispitanih varijabli. U tablici 1 prikazani su deskriptivni podaci za kontinuirane varijable – aritmetičke sredine, standardne devijacije te teorijski i ostvareni rasponi rezultata.

Tablica 1. Deskriptivni podaci ispitivanih varijabli (N=303).

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>T_{min}</i>	<i>T_{max}</i>	<i>P_{min}</i>	<i>P_{max}</i>
Zadovoljstvo izgledom	4.50	1.309	1	7	1	7
Samopoštovanje	38.26	7.767	10	50	14	50
Traženje novosti	46.93	9.212	16	80	19	75
Izbjegavanje štete	46.48	11.613	16	80	16	77
Ovisnost o nagradi	51.97	9.294	16	80	24	71
Ustrajnost	53.00	9.143	16	80	25	75
Zadovoljstvo obitelji	44.74	9.502	11	55	11	55
Prihvatanje od strane majke	40.76	8.423	10	50	10	50
Prihvatanje od strane oca	35.66	10.584	10	50	10	50
Odbacivanje od strane majke	20.62	8.825	12	60	12	54
Odbacivanje od strane oca	22.23	10.280	12	60	12	60
Podrška prijatelja	34.36	4.971	8	40	16	40
Podrška obitelji	34.44	6.715	8	40	8	40
Podrška profesora	25.54	6.180	8	40	8	40
Socijalna anksioznost	37.34	10.728	12	60	12	60

Legenda: *M* – aritmetička sredina; *SD* – standardna devijacija; *T_{min}* – teorijski minimum; *T_{max}* – teorijski maksimum; *P_{min}* – postignuti minimum; *P_{max}* – postignuti maksimum

Dobiveni rezultati na Skali zadovoljstva izgledom upućuju na to da sudionici pokazuju veću usmjerenost prema zadovoljstvu vlastitim izgledom, nego prema nezadovoljstvu. Treba napomenuti da su neki od njih izrazili i izrazito zadovoljstvo, kao i izrazito nezadovoljstvo svojim izgledom, što se može vidjeti iz minimalno i maksimalno ostvarenih rezultata. Na Rosenbergovoj skali samopoštovanja (RSE) studenti su pokazali visoku razinu samopoštovanja, što se čini uobičajenim kod hrvatskih studenata, uzimajući u obzir neka ranija istraživanja. Na primjer, Kovčo Vukadin (2014) na velikom uzorku od 1880 hrvatskih studenata navodi prosječnu vrijednost od $M=38.51$ ($SD=7.618$). Što se tiče temperamenta, dimenzije *traženje novosti* i

izbjegavanje štete kod većine su studenata prosječno izražene, dok su istovremeno skloniji višoj *ovisnosti o nagradi i ustrajnosti*. Osim toga, na dimenziji *izbjegavanje štete* postignut je teorijski minimum, dok za ostale dimenzije temperamenta nitko od sudionika nije postigao minimalan ili maksimalan mogući rezultat. Rezultati na Skali kvalitete obiteljskih interakcija (KOBI) ukazuju na to da sudionici u prosjeku iskazuju visoko zadovoljstvo obitelji, visok osjećaj prihvaćenosti od strane majke i oca te nisko odbacivanje od strane majke i oca. Pritom je važno naglasiti da su neki sudionici izrazili potpuno zadovoljstvo vlastitim obiteljima, iznimno visoko prihvaćanje od strane oba roditelja, kao i nisku zastupljenost odbacivanja, dok su neki izrazili najmanje moguće zadovoljstvo obitelji, nisko prihvaćanje od strane majke i oca te izrazito odbacivanje od strane oca. Prema rezultatima subskala socijalne podrške, može se zaključiti da sudionici imaju visoku i podjednako izraženu podršku prijatelja i obitelji, dok se podrška profesora pokazala slabijom. Dobiveni podaci ukazuju na veću socijalnu podršku naših studenata u sva tri aspekta u odnosu na ranija istraživanja (Kurtović, 2013). Na kraju, iako su sudionici na Skraćenoj skali straha od negativne evaluacije (BFNE) ukazali na prisutnost umjereno izražene socijalne anksioznosti, rezultati upućuju na nešto veći stupanj ovih ponašanja u odnosu na druge uzorke hrvatskih studenata (Burušić, Milas i Rimac, 2003).

Kako bi se provjerilo postoji li statistički značajna povezanost između svih korištenih varijabli, izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije koji su prikazani u tablici 2.

Tablica 2. Pearsonovi koeficijenti korelacije ispitanih varijabli.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
1. Spol	-	.073	.015	-.061	.046	.034	.015	-.095	-.023	-.217**	.017	.054	-.089	.121*	.120*	-.001	.133*	.125*	.129*	-.056	-.081	.070	.110	-.110	.065
2. Dob		-	.763**	-.069	.035	-.045	.061	.039	-.042	-.110	-.039	.061	-.060	-.019	.091	.148**	.014	-.030	-.015	.014	-.006	.046	-.010	-.005	-.022
3. Godina studija			-	-.062	.039	-.036	.055	.056	-.062	-.039	-.001	.122*	-.138*	-.012	.097	.163**	.021	.050	-.046	-.104	-.002	.071	.050	.096	-.006
4. SES				-	-.080	.074	.009	-.208**	-.008	-.106	.062	.053	.097	-.096	.062	.129*	.110	.052	.116*	-.030	-.017	.113*	.128*	-.033	-.078
5. Prebivalište					-	.110	-.122*	.001	-.012	-.021	.101	.048	-.049	.010	.034	-.061	.053	.019	.040	-.007	-.026	-.082	-.003	.026	-.013
6. Roditelji_u braku						-	-.788**	-.306**	-.422**	-.026	.058	.086	.022	-.034	.160**	.121*	.260**	.193**	.388**	-.196**	-.245**	.126*	.290**	.109	-.047
7. Roditelji-rastavljeni							-	-.061	-.084	-.002	-.032	-.029	-.060	.000	-.092	-.095	-.142*	-.102	-.367**	.084	.133*	-.069	-.151**	-.088	.050
8. Roditelji_u izvanbračnoj								-	-.033	-.027	-.058	-.116*	-.044	.052	-.085	.010	-.183**	-.168**	-.138*	.184**	.123*	-.162**	-.217**	.026	.048
9. Roditelj_ udovac/ica									-	.075	-.018	-.034	.090	.028	-.098	-.086	.140*	-.085	.046	.111	.168**	-.012	-.157**	-.087	-.026
10. Romantična veza										-	-.148*	-.130*	.113	-.033	-.198**	-.016	-.169**	-.132*	-.132*	.087	.144*	-.083	-.145*	-.036	.056
11. Zadovoljstvo izgledom											-	.555**	.040	-.327**	.111	.069	.218**	.225**	.183**	-.141*	-.187**	.212**	.261**	.264**	-.364**
12. Samopoštovanje												-	.102	-.625**	.296**	.305**	.361**	.329**	.279**	-.352**	-.305**	.468**	.403**	.430**	-.510**
13. Traženje novosti													-	-.424**	.085	-.179**	.005	.046	.060	.046	.099	.066	.023	-.098	-.323**
14. Izbjegavanje štete														-	-.133*	-.120*	-.243**	-.223**	-.195**	.253**	.161**	-.287**	-.251**	-.294**	.684**
15. Ovisnost o nagradi															-	.206**	.193**	.247**	.224**	-.193**	-.256**	.457**	.295**	.277**	.065
16. Ustrajnost																-	.021	-.043	.088	-.007	-.017	.132*	.040	.366**	.024
17. Zadovoljstvo obitelji																	-	.731**	.651**	-.647**	-.684**	.339**	.850**	.123*	-.223**
18. Prihvatanje – majka																		-	** .463	-.754**	-.505**	.395**	.799**	.216**	-.207**
19. Prihvatanje – otac																			-	-.316**	-.671**	.292**	.611**	.140*	-.154**
20. Odbacivanje – majka																				-	.547**	-.371**	-.691**	-.182**	.188**
21. Odbacivanje - otac																					-	-.301**	-.684**	-.129*	.111
22. Podrška prijatelja																						-	.440**	.257**	-.167**
23. Podrška obitelji																							-	.198**	-.206**
24. Podrška profesora																								-	-.214**
25. Socijalna anksioznost																									-

Legenda: *p< 0.05; **p< 0.01

Pregledom izračunatih koeficijenata korelacije između ispitanih psiholoških varijabli i socijalne anksioznosti, vidljivo je da se one kreću od niskih do umjerenih, dok za dvije psihološke varijable (*ovisnost o nagradi* i *ustrajnost*) nije dobivena statistički značajna povezanost s kriterijem. Dobivena je niska negativna povezanost socijalne anksioznosti sa *traženjem novosti* te umjerena pozitivna povezanost s *izbjegavanjem štete*. Osim toga, povezanost socijalne anksioznosti sa zadovoljstvom izgledom je niska i negativna, što upućuje na to da su socijalno anksiozni studenti manje zadovoljni vlastitim izgledom. Utvrđena je i umjerena negativna povezanost socijalne anksioznosti sa samopoštovanjem, što znači da su socijalno anksiozniji studenti imali niže samopoštovanje. Od svih psiholoških varijabli, najveću korelaciju s kriterijem imalo je *izbjegavanje štete*.

Koeficijenti korelacije između ispitanih socijalnih varijabli i socijalne anksioznosti su niski, ali značajni. Samo za jednu socijalnu varijablu (odbacivanje od strane oca) nije dobivena statistički značajna povezanost s kriterijem. Utvrđena je niska negativna povezanost socijalne anksioznosti sa zadovoljstvom obitelji, prihvaćanjem od strane majke i prihvaćanjem od strane oca. To upućuje da su socijalno anksiozni studenti skloniji nižem zadovoljstvu vlastitom obitelji te osjećaju manju prihvaćenost od strane majke i oca. Nadalje, dobivena je i niska pozitivna povezanost s odbacivanjem od strane majke. Povezanost između različitih oblika socijalne podrške i kriterija bila je niska i negativna što govori kako socijalno anksiozni studenti imaju manju socijalnu podršku prijatelja, obitelji i profesora u odnosu na neanksiozne studente. Od svih socijalnih varijabli, najveću korelaciju s kriterijem imalo je zadovoljstvo obitelji.

Kako bi se utvrdio doprinos različitih psiholoških i socijalnih odrednica objašnjenju socijalne anksioznosti studenata, provedena je hijerarhijska regresijska analiza. Važan preduvjet za interpretaciju regresijske analize je utvrđivanje da među prediktorima ne postoji multikolinearnost, odnosno da korelacija između dva ili više prediktora nije previsoka (Field, 2013). U ovom je istraživanju utvrđeno da su tolerancije između svih prediktora veće od 0.1, nijedan faktor zasićenja varijance nije veći od 10, a prosječan faktor zasićenja varijance nije puno veći od 1 (iznosi 2.337). To su kriteriji za koje Field (2013) navodi da moraju biti ispunjeni kako bi se moglo zaključiti da ne postoji problem multikolinearnosti rezultata.

Testiranje izravnog doprinosa psiholoških i socijalnih odrednica objašnjenju socijalne anksioznosti studenata provedeno je na način da su u prvi korak hijerarhijske regresijske analize uvrštene socijalne odrednice (kvaliteta obiteljskih interakcija i socijalna podrška), dok su u drugom

koraku dodane psihološke odrednice (zadovoljstvo izgledom, samopoštovanje i temperament). Budući da je provjerom korelacija među svim korištenim varijablama utvrđeno da niti jedna sociodemografska varijabla nije u statistički značajnoj korelaciji s kriterijem, one nisu uključene u analizu. Dobiveni rezultati prikazani su u tablici 3.

Tablica 3. Rezultati hijerarhijske regresijske analize kod ispitivanja doprinosa psiholoških i socijalnih varijabli kriteriju socijalna anksioznost.

Model	Prediktor	R^2	ΔR^2	ΔF	β
1. korak		.096**		3.916**	
	Zadovoljstvo obitelji				-.214
	Prihvatanje – majka				.001
	Prihvatanje – otac				-.058
	Odbacivanje – majka				.071
	Odbacivanje – otac				-.133
	Podrška prijatelja				-.060
	Podrška obitelji				.030
	Podrška profesora				-.174**
2. korak		.548**	.452**	24.987**	
	Zadovoljstvo obitelji				-.075
	Prihvatanje – majka				-.051
	Prihvatanje – otac				-.009
	Odbacivanje – majka				-.037
	Odbacivanje – otac				-.033
	Podrška prijatelja				.017
	Podrška obitelji				.031
	Podrška profesora				-.058
	Zadovoljstvo izgledom				-.092
	Samopoštovanje				-.190**
	<i>Traženje novosti</i>				-.074
	Izbjegavanje štete				.523**
	Ovisnost o nagradi				.196**
Ustrajnost				.114**	

Legenda: ** $p < 0.01$; R^2 - ukupni doprinos objašnjenjanoj varijanci; ΔR^2 - doprinos pojedine grupe prediktora objašnjenjanoj varijanci; ΔF – vrijednost F-omjera za dodanu grupu prediktora; β – vrijednost standardiziranog regresijskog koeficijenta

Iz dobivenih rezultata vidljivo je da socijalne varijable objašnjavaju ukupno 9.6%, a psihološke varijable dodatnih 45.2% varijance kriterija socijalna anksioznost. Iz toga se može zaključiti da postoji veći doprinos psiholoških u odnosu na socijalne čimbenike ukupnoj varijanci socijalne anksioznosti.

Prema vrijednostima standardiziranih β koeficijenata socijalnih varijabli, može se zaključiti da se od svih socijalnih čimbenika samo podrška profesora pokazala značajnim prediktorom ($\beta = -0.174$,

$p < 0.01$). Točnije, veća socijalna podrška profesora omogućuje predviđanje niže socijalne anksioznosti studenata.

Iz tablice 3 također se vidi kako su, od svih ispitanih psiholoških varijabli, značajni prediktori socijalne anksioznosti samopoštovanje te tri dimenzije temperamenta, i to *izbjegavanje štete*, *ovisnost o nagradi* i *ustrajnost*. Od svih spomenutih prediktora, najveći doprinos kriterijskoj varijabli imalo je *izbjegavanje štete* ($\beta = 0.523$, $p < 0.01$). Pokazalo se da nisko *izbjegavanje štete*, *ustrajnost* i *ovisnost o nagradi*, omogućuje predviđanje niske socijalne anksioznosti. Osim toga, visoko samopoštovanje doprinosi niskoj socijalnoj anksioznosti.

Iako su se *ovisnost o nagradi* i *ustrajnost* pokazali kao značajni pojedinačni prediktori socijalne anksioznosti, uvidom u korelacijsku matricu može se vidjeti kako korelacije između tih varijabli i kriterija nisu značajne te se može zaključiti da se radi o supresorskom efektu. Friedman i Wall (2005) definiraju supresor kao varijablu koja ima jako nisku ili nultu korelaciju s kriterijem, ali relativno visoku korelaciju s nekim od značajnih prediktora, te povećava udio objašnjene varijance kriterijske varijable. Ona uklanja nevažni dio tog prediktora, odnosno umanjuje njegov varijabilitet i time poboljšava prognozu rezultata. Prema tome, uključivanjem supresora u regresijsku jednadžbu povećava se prediktivna valjanost druge varijable ili seta varijabli, što se očituje u povećanju njihovog regresijskog koeficijenta (Friedman i Wall, 2005).

U ovom se istraživanju provjeravalo i postojanje neizravnog doprinosa socijalnih čimbenika socijalnoj anksioznosti putem samopoštovanja. Drugim riječima, provjeravala se uloga samopoštovanja kao medijatora između socijalnih čimbenika i socijalne anksioznosti. Medijacijska varijabla je ona varijabla koja posreduje u odnosu između neke druge dvije varijable, odnosno mehanizam pomoću kojeg prediktor utječe na kriterij (Baron i Kenny, 1986). Ona omogućuje donošenje zaključaka o tome kako i zašto se ostvaruju određeni učinci. Baron i Kenny (1986) predstavili su model procjene postojanja medijacijskog efekta putem 4 regresijske analize koje su korištene i u ovom istraživanju: 1) predviđa li prediktor kriterij, 2) predviđa li prediktor medijator, 3) predviđa li medijator kriterij i 4) pridonose li prediktor i medijator objašnjenju varijance kriterijske varijable. Medijacija je prisutna kada se uključivanjem medijatora u drugi korak analize beta ponder prediktora smanji ili postane neznačajan. Ukoliko je riječ o potpunoj medijaciji, tada utjecaj prediktora postaje neznačajan, a u slučaju djelomične medijacije doprinos prediktora još uvijek je značajan, ali manji (Baron i Kenny, 1986).

Budući da se od svih socijalnih varijabli jedino socijalna podrška profesora pokazala značajnim prediktorom socijalne anksioznosti, u sljedećem dijelu obrade provjeravalo se posreduje li samopoštovanje između te dvije varijable. Prema metodi Barona i Kennyja (1986) prvo su

provjerena prva tri kriterija njihovog postupka i oni su zadovoljeni. Uvođenjem samopoštovanja u zadnji korak analize, socijalna podrška profesora prestaje biti značajan prediktor socijalne anksioznosti, što ukazuje da je riječ o potpunoj medijaciji. S obzirom na to može se reći da visoka socijalna podrška neizravno doprinosi niskoj razini socijalne anksioznosti isključivo preko visokog samopoštovanja. Rezultati zadnjeg koraka ove analize prikazani su u tablici 4.

Tablica 4. Rezultati zadnjeg koraka postupka provjere samopoštovanja u ulozi medijatora odnosa socijalne podrške profesora i socijalne anksioznosti.

	Prediktor	R ²	ΔR ²	ΔF	β
1. korak	Podrška profesora	0.046	/	14.441**	-0.214**
2. korak		0.260	0.215	87.036**	
	Podrška profesora				0.007
	Samopoštovanje				-0.513**

Legenda: **p < 0.01; R² - ukupni doprinos objašnjenju varijanci; ΔR² - doprinos pojedine grupe prediktora objašnjenju varijanci; ΔF – vrijednost F-omjera za dodanu grupu prediktora; β – vrijednost standardiziranog regresijskog koeficijenta

Rasprava

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati ulogu različitih psiholoških i socijalnih odrednica u objašnjenju socijalne anksioznosti studenata. Osim toga, ispitana je i medijacijska uloga samopoštovanja u odnosu između socijalnih odrednica i socijalne anksioznosti. Pritom su psihološke odrednice bile 4 dimenzije temperamenta (*traženje novosti, izbjegavanje štete, ovisnost o nagradi i ustrajnost*), samopoštovanje i zadovoljstvo tjelesnim izgledom, dok su socijalne odrednice bile socijalna podrška i kvaliteta obiteljskih interakcija. Dobivenim rezultatima utvrđeno je da nekoliko čimbenika doprinosi socijalnoj anksioznosti.

Korelacije između ispitivanih varijabli

Korelacijska matrica ukazala je na povezanost dviju dimenzija temperamenta sa socijalnom anksioznošću. Točnije, dobivena je niska negativna povezanost socijalne anksioznosti sa *traženjem novosti*, odnosno studenti nisko prisutne dimenzije *traženja novosti* imaju veću

socijalnu anksioznost. Takav je obrazac u skladu s očekivanjima budući da se slični podaci navode i u ranijim radovima. Savoia, Barros Neto, Vianna i Bernik (2010) u svom su istraživanju na uzorku osoba sa socijalnom anksioznošću također dobili negativnu korelaciju tih dviju varijabli. To se objašnjava time što se *traženje novosti* odnosi na urođenu sklonost istraživanju kao odgovoru na novost te aktivnom izbjegavanju frustracije. Stoga ne iznenađuje da su socijalno anksiozne osobe manje sklone takvim ponašanjima jer kod njih prevladava strah od novih i nepoznatih situacija te izbjegavanje istog. Nadalje, rezultati ukazuju na umjerenu pozitivnu povezanost socijalne anksioznosti s *izbjegavanjem štete*. To znači da socijalno anksiozni studenti imaju visoko izraženu ovu dimenziju temperamenta. Ova povezanost se također može objasniti karakteristikama te dimenzije temperamenta. *Izbjegavanje štete* je urođena sklonost bihevioralnoj inhibiciji, pesimizmu i izbjegavajućim ponašanjima te strahu od neizvjesnosti i sramežljivosti. Navedene karakteristike ujedno su i karakteristike socijalne anksioznosti pa nije iznenađujuće da je najveća korelacija kriterija dobivena upravo s tom temperamentnom dimenzijom.

Za ustrajnost i ovisnost o nagradi nije dobivena značajna korelacija s kriterijem. Povezanost socijalne anksioznosti i *ovisnosti o nagradi* je nejasna jer je to dimenzija temperamenta kod koje su neke karakteristike (npr. visoka potreba za odobravanjem) ujedno i obilježja socijalne anksioznosti, dok su druge (npr. otvorenost u komunikaciji) njezina potpuna suprotnost (Cloninger i sur., 2012). Stoga ne iznenađuje što ni u ovom istraživanju nije dobivena značajna povezanost tih varijabli. Neznačajna korelacija socijalne anksioznosti i *ustrajnosti* u skladu je s nekim ranijim istraživanjima (Pélissolo i sur., 2002) gdje je također utvrđena podjednaka izraženost te dimenzije temperamenta kod socijalno anksioznih sudionika u odnosu na kontrolnu skupinu.

Zatim, dobivena je niska negativna korelacija socijalne anksioznosti i zadovoljstva izgledom, odnosno socijalno anksiozni studenti manje su zadovoljni vlastitim izgledom. Izgic, Akyuz, Dogan i Kugu (2004) također su utvrdili da su socijalno anksiozni studenti skloniji nižem zadovoljstvu izgledom. Moguće objašnjenje je stereotip fizičke privlačnosti „lijepo je dobro“. Drugim riječima, osoba koja sebe smatra manje atraktivnom u odnosu da druge ljude, može pokazivati znakove socijalne anksioznosti zbog straha da će okolina negativno procijeniti njezin izgled.

Osim toga, utvrđena je umjerena negativna povezanost socijalne anksioznosti i samopoštovanja, što znači da su socijalno anksiozniji studenti skloniji nižem samopoštovanju. Takvi rezultati bili su očekivani jer prema nekima nisko samopoštovanje predstavlja glavni rizični

faktor za nastanak socijalne anksioznosti (de Jong, Sportel, de Hullu i Nauta, 2012).

Proučavanjem dobivenih korelacija Skale kvalitete obiteljskih interakcija i socijalne anksioznosti, uočeno je postojanje niske negativne povezanosti socijalne anksioznosti sa zadovoljstvom obitelji, prihvaćanjem od strane majke i prihvaćanjem od strane oca. Drugim riječima, socijalno anksiozni studenti skloniji su nižem zadovoljstvu vlastitom obitelji te smatraju da ih majka i otac manje prihvaćaju. Osim toga, utvrđena je i niska pozitivna povezanost socijalne anksioznosti s odbacivanjem od strane majke, odnosno socijalno anksiozniji studenti osjećaju veće odbacivanje od strane majke. Dobiveni rezultati slični su onima iz ranijih ispitivanja. U istraživanju kojeg su proveli Festa i Ginsburg (2011) utvrđeno je da su pretjerana kontrola kao i odbacivanje, odnosno manjak prihvaćanja od strane roditelja povezani sa socijalnom anksioznošću. Lieb i suradnici (2000) također su pronašli da adolescenti koji procjenjuju da ih roditelji manje prihvaćaju, odnosno više odbacuju, pokazuju izraženiju socijalnu anksioznost. Za odbacivanje od strane oca u našem istraživanju nije dobivena statistički značajna povezanost sa socijalnom anksioznošću, što nije u skladu s nekim ranijim podacima (Bogels i Perotti, 2011). Moguće je da bi u našem istraživanju detaljnijim ispitivanjem odnosa djeteta i oca dobili drugačije rezultate. Na primjer, to bi se moglo postići tako da se ispita i što očevi misle o odnosu sa svojom djecom. Tako bi se dobila jasnija slika tih odnosa te bi se mogle uočiti eventualne razlike u načinu na koji studenti i njihovi očevi percipiraju svoj odnos. Osim toga, 20.1% sudionika izjasnilo se da su im roditelji rastavljeni, u izvanbračnoj zajednici ili udovci, što također ukazuje na potrebu detaljnijeg ispitivanja odnosa u obitelji i njihove povezanosti sa socijalnom anksioznošću.

Utvrđena je niska negativna povezanost socijalne anksioznosti i podrške prijatelja, podrške obitelji i podrške profesora, odnosno socijalno anksiozni studenti osjećaju da imaju manju socijalnu podršku prijatelja, obitelji i profesora u odnosu na neanksiozne studente. To je u skladu s istraživanjem kojeg su proveli Calsyn, Winter i Burger (2005). Oni su zaključili da socijalno anksiozni adolescenti imaju manju socijalnu podršku. Prema tome, postojanje socijalne podrške povezano je sa dobrom prilagodbom i psihološkim zdravljem studenata.

Izravan doprinos psiholoških i socijalnih čimbenika socijalnoj anksioznosti

Istraživanja pokazuju da različiti čimbenici mogu utjecati na pojavu socijalne anksioznosti.

Oni se dijele u 3 skupine: biološki, psihološki i okolinski (Rapee i Spence, 2004). U ovom se istraživanju ispitivao doprinos psiholoških i socijalnih čimbenika socijalnoj anksioznosti te se pokazalo da postoji veći doprinos psiholoških (45.2%) u odnosu na socijalne (9.6%) čimbenike objašnjenju socijalne anksioznosti. Time je odbačena treća hipoteza prema kojoj smo očekivali veći doprinos socijalnih čimbenika socijalnoj anksioznosti studenata u odnosu na psihološke čimbenike. Moguće objašnjenje takvih rezultata je da su psihološki čimbenici zapravo osnova ljudskog ponašanja i doživljavanja, dok socijalni mogu pojačati ili smanjiti njihov utjecaj. Ukoliko osoba ima psihološku sklonost razvoju socijalne anksioznosti (npr. ima nisko samopoštovanje, nastoji izbjeći potencijalnu štetu i nezadovoljna je samom sobom), socijalni čimbenici (kao što je dobra podrška okoline ili kvalitetne obiteljske interakcije) mogu samo umanjiti ili povećati vjerojatnost javljanja poremećaja, ali ne ga u potpunosti ukloniti. Tome u prilog idu i nalazi istraživanja kojeg su proveli Flensburg-Madsen, Tolstrup, Sorensen i Mortensen (2012). Oni su longitudinalnim istraživanjem na gotovo 5000 sudionika ispitivali psihološke i socijalne prediktore anksioznih poremećaja. Rezultati su pokazali da relativno objektivni čimbenici, kao što je širina socijalne mreže pojedinca, posjedovanje barem jednog bliskog prijateljstva, uključenost u romantičnu vezu i količina vremena provedenog s partnerom nisu bili značajno povezani s rizikom za razvoj anksioznih poremećaja. Nasuprot tome, pojedinci koji su imali negativan pogled na vlastiti život imali su i značajno veću vjerojatnost razviti anksiozne poremećaje (uključujući socijalnu anksioznost) u odnosu na one koji su bili zadovoljni svojim životom. Isto vrijedi i za sudionike koji su izrazili manje zadovoljstvo svojom socijalnom mrežom. Takvu značajnu povezanost subjektivnih faktora s anksioznošću autori objašnjavaju ličnošću pojedinca. Konkretno, oni smatraju da je upravo ličnost podloga za razvoj različitih pogleda na život te ukoliko je osoba sklona pesimizmu i negativnim mislima, veća je vjerojatnost da će razviti i anksioznost.

Osim toga, priroda uzorka je drugi razlog za dobivene rezultate. Njega su činili studenti kod kojih su predispozicije za razvoj mnogih oblika psihopatologije već oblikovane, s obzirom da je prosječna dob javljanja prvih simptoma socijalne anksioznosti 13 godina starosti (Kessler i sur., 2005). Budući da se prvi znakovi socijalne anksioznosti javljaju tako rano, pretpostavlja se da socijalna podrška osobe u razdoblju studiranja nema tako jak utjecaj na smanjenje socijalne anksioznosti. Ti mladi ljudi već imaju razvijen strah od socijalnih interakcija i situacija s kojima se svakodnevno susreću.

Pregledom doprinosa pojedinačnih psiholoških prediktora utvrđeno je da su značajni prediktori socijalne anksioznosti *izbjegavanje štete* i samopoštovanje. Time je djelomično

potvrđena prva hipoteza o doprinosu psiholoških čimbenika socijalnoj anksioznosti studenata. Od svih prediktora uključenih u ovo istraživanje, najbolji pojedinačni prediktor socijalne anksioznosti bilo je *izbjegavanje štete*. Pritom je visoko *izbjegavanje štete* doprinijelo visokoj socijalnoj anksioznosti. Takvi su rezultati bili i očekivani budući da je temperament genetski određen, odnosno biološka podloga doživljavanja i ponašanja te njegove karakteristike dolaze do izražaja već u ranom djetinjstvu (Cloninger i sur., 2012). Temperament predodređuje kako će se pojedinac ponašati u različitim životnim situacijama, odnosno hoće li im prilaziti ili ih izbjegavati. Za *izbjegavanje štete* karakterističan je pesimizam i zabrinutost, strah od neizvjesnosti i sramežljivost pred nepoznatima. Osobe koje postižu visoke rezultate na toj dimenziji temperamenta sklone su oprezu, strahu, napetosti, povučeniosti, obeshrabrenosti, nesigurnosti, pasivnosti i pesimizmu, čak i u situacijama koje druge ljude ne zabrinjavaju. Osim toga, vrlo su osjetljive na kritiku i kaznu te im je potrebno više odobravanja nego drugima. Cloninger i suradnici (2012) ističu važnost *izbjegavanja štete* u objašnjenju psihopatoloških stanja te osobito njezinu ulogu u razvoju depresije i različitih anksioznih stanja, uključujući socijalnu anksioznost. Iz toga se može zaključiti da je *izbjegavanje štete* osnova za pojavu tih stanja te ne iznenađuje da je u našem istraživanju ono bilo najbolji prediktor socijalne anksioznosti.

U ovom se istraživanju pokazalo da je samopoštovanje značajan pojedinačni prediktor kriterijske varijable, na način da niže samopoštovanje predviđa veću socijalnu anksioznost studenata. Može se reći kako je takav nalaz očekivan, budući da je nisko samopoštovanje povezano s razvojem različitih oblika psihopatologije, uključujući poremećaje raspoloženja, poremećaje prehrane, poremećaje ličnosti i anksiozne poremećaje (Zeigler-Hill, 2011). Prema kognitivnim modelima, disfunkcionalna vjerovanja o sebi imaju ključnu ulogu u razvoju i održavanju socijalne anksioznosti (Ritter i sur., 2013). Ljudi niskog samopoštovanja često zamišljaju kako doživljavaju neuspjeh u socijalnim situacijama koje ih plaše. Te su slike obično iskrivljene, obuhvaćaju negativna mišljenja o sebi i često su povezane s lošim sjećanjima kao što je proživljeno zlostavljanje (Hulme, Hirsch i Stopa, 2012). Na samopoštovanje osobe utječu iskustva koja ona stječe u interakcijama s drugima. Ljudi se međusobno razlikuju po stupnju osjetljivosti na nagradu i kritiku. Stoga Baumeister i suradnici (2003) smatraju da je samopoštovanje zapravo pokazatelj stupnja prihvaćenosti ili odbačenosti pojedinca u njegovom društvenom okruženju. Kad osoba postane nesigurna u to kako će ju drugi ljudi procjenjivati, javlja se socijalna anksioznost. Čini se da ljudi niskog samopoštovanja više razmišljaju o tome hoće li ih netko negativno procijeniti, što rezultira anksioznošću i na kraju povlačenjem iz socijalnih interakcija. To može imati vrlo negativan utjecaj na mlade ljude, posebno studente koji su

svakodnevno izloženi situacijama u kojima ih drugi procjenjuju. Izražen strah od takvih situacija vodi slabijem akademskom uspjehu te lošijim prilikama za zapošljavanje, budući da su komunikacijske vještine i visoka sposobnost snalaženja u različitim i nepredvidivim socijalnim situacijama vrlo cijenjeni u modernom društvu. Suprotno tome, osobe visokog samopoštovanja značajno više uživaju u interakcijama s drugima te ih manje brine što će netko o njima misliti.

Dosadašnja istraživanja pokazala su da se tijekom adolescencije i mlade odrasle dobi smanjuje utjecaj obitelji, dok raste utjecaj drugih socijalnih grupa kojima pojedinac pripada, uključujući bliske prijatelje, kolege i profesore (Baker, 2002). Međutim rezultati ovog istraživanja pokazali su kako je, od svih socijalnih faktora, socijalna podrška profesora jedini značajan pojedinačni prediktor socijalne anksioznosti studenata. Pritom veća socijalna podrška profesora omogućuje predviđanje niže socijalne anksioznosti studenata. Time je djelomično potvrđena druga hipoteza o doprinosu socijalnih čimbenika socijalnoj anksioznosti studenata. Ovakvi rezultati nisu iznenađujući, budući da je za studente fakultetsko okruženje (npr. izlaganje seminara, usmeno ispitivanje) ozračje u kojem je velika vjerojatnost da će socijalna anksioznost doći do izražaja, a česti kontakt i zadovoljavajuća komunikacija s osobljem fakulteta, a osobito profesorima, doprinosi boljoj prilagodbi na studij (Baker, 2002).

Osim toga, sadržaj čestica Skraćene skale straha od negativne evaluacije (npr. *Pretjerano razmišljam o tome što će drugi misliti o meni.*) čine se primjenjivijima mjerenju socijalne anksioznosti u akademskom okruženju nego sličnim ponašanjima u nekom drugom području života studenata. Čini se da za njih podrška obitelji i podrška prijatelja nemaju toliko važnu ulogu u predviđanju socijalne anksioznosti kao podrška profesora pred kojima student treba pokazati svoje znanje. Drugim riječima, dobar odnos s roditeljima i kvalitetna prijateljstva teško će smanjiti socijalnu anksioznost studenta koji nema osjećaj da ga profesor podržava i da mu se može obratiti za pomoć.

Psihološka varijabla koja se, suprotno očekivanjima, nije pokazala značajnim prediktorom socijalne anksioznosti je zadovoljstvo izgledom. Dosadašnja istraživanja upućuju na to da osobe oba spola koje imaju negativnu sliku o svome tijelu izvještavaju o većoj nelagodi i zabrinutosti u socijalnim interakcijama (Cash, Theriault i Annis, 2004). Budući da je u našem istraživanju korištena samo jedna čestica za procjenu stupnja zadovoljstva vlastitim izgledom, to može biti razlog za nepotvrđene odnose. Naime, možda bi se korištenjem neke opširnije mjere zadovoljstva tjelesnim izgledom (npr. Upitnik zadovoljstva tjelesnim izgledom; Mendelson, Mendelson i

White, 2001) dobila obuhvatnija slika mišljenja o vlastitom izgledu kod studenata, a time i značajnost tog prediktora u predviđanju socijalne anksioznosti.

Socijalna

varijabla koja se, suprotno očekivanjima, također nije pokazala značajnim prediktorom socijalne anksioznosti je kvaliteta obiteljskih interakcija. Takvi se rezultati mogu objasniti uzorkom našeg istraživanja. Budući da se radi o studentima, odnosno o mladim ljudima među kojima mnogi više ne žive s roditeljima (56.8% sudionika studira izvan mjesta prebivališta) ili sve manje ovise o roditeljima i obitelji na više načina, moglo bi se reći kako na njih obitelj više nema toliko izražen utjecaj kao što bi možda imala na mlade sudionike.

Neizravan doprinos socijalnih čimbenika socijalnoj anksioznosti putem samopoštovanja

U ovom smo istraživanju željeli ispitati prisutnost neizravnog doprinosa socijalnih odrednica socijalnoj anksioznosti putem samopoštovanja, odnosno je li samopoštovanje medijator između socijalnih odrednica i socijalne anksioznosti studenata. Pritom se samopoštovanje pokazalo medijatorom u odnosu podrške profesora i socijalne anksioznosti i radilo se o potpunoj medijaciji. To znači da niska socijalna podrška profesora isključivo preko niskog samopoštovanja doprinosi većoj socijalnoj anksioznosti studenata. Time je djelomično potvrđena četvrta hipoteza ovog rada. Dobiveni rezultati mogu se objasniti uzorkom našeg istraživanja. Budući da smo ispitivali socijalnu anksioznost kod studenata, čini se logičnim da će upravo odnos socijalne podrške profesora i socijalne anksioznosti u akademskom okruženju biti posredovan samopoštovanjem. Većina čestica Skraćene skale straha od negativne evaluacije lako je primjenjiva na fakultetsko okruženje pa je vjerojatno da su sudionici prilikom ispunjavanja upitnika najviše razmišljali o situacijama tijekom studiranja, te u skladu s time davali svoje odgovore. Moguće je da su u akademskom okruženju obiteljski odnosi ili utjecaj vršnjaka manje povezani sa samopoštovanjem i socijalnom anksioznošću. Da smo ispitivali neke druge skupine mladih osoba (npr. mlade koji su već zaposleni ili srednjoškolce) ili da smo koristili neku drugu skalu za ispitivanje socijalne anksioznosti (npr. Liebowitzevu skalu socijalne anksioznosti; Liebowitz, 1987), moguće je da bi podrška prijatelja ili podrška obitelji također preko samopoštovanja doprinijele socijalnoj anksioznosti.

Nedostaci i implikacije za buduća istraživanja

Provedeno istraživanje ima nekoliko ograničenja zbog kojih je važno biti oprezan prilikom generalizacije dobivenih rezultata. Prvo, istraživanje je provedeno online, što može imati neke nedostatke. Oni se mogu odnositi na nereprezentativnost prikupljenog uzorka, manjak motivacije sudionika koji je mogao dovesti do nemarnog ispunjavanja upitnika, kao i nemogućnost istraživača da kontrolira uvjete ispitivanja i ima nadzor nad time tko zaista ispunjava upitnike. Osim toga, sve korištene mjere su samoprocjenske, što upućuje na mogućnost da sudionici nisu iskreno odgovarali na pitanja ili da su mogli davati socijalno poželjne odgovore.

U budućim istraživanjima bilo bi dobro ispitati još neke psihosocijalne odrednice socijalne anksioznosti (npr. suočavanje sa stresom, lokus kontrole, sklonost ovisnostima) kako bi se mogli donijeti sigurniji zaključci o njezinim prediktorima. Nadalje, zadovoljstvo tjelesnim izgledom trebalo bi se detaljnije ispitati, na primjer Upitnikom zadovoljstva tjelesnim izgledom (Mendelson, Mendelson i White, 2001). Osim toga, u ovom istraživanju kvaliteta obiteljskih interakcija nije se pokazala značajnim prediktorom socijalne anksioznosti, što nije u skladu s prijašnjim istraživanjima. Stoga bi bilo korisno ispitati socijalnu anksioznost i kod nekih drugih skupina kako bi utvrdili u kojoj su mjeri utjecaji obitelji važni za studente u odnosu na neke druge skupine. Zatim, bilo bi dobro uključiti i procjene bliskih osoba jer bi se tada mogle dobiti valjanije mjere obiteljskih interakcija i odnosa. Na primjer, moguće je da osoba smatra da ima nisku socijalnu podršku što predviđa pojavu socijalne anksioznosti, ali da njezina okolina misli da joj pruža značajno više podrške. Nadalje, zbog bolje kontrole uvjeta istraživanja, u nekom bi se budućem istraživanju socijalna anksioznost trebala ispitati na fakultetima, a ne online. Na kraju, korisno bi bilo i ispitati prisutnost drugih medijatora u odnosu socijalne anksioznosti i njezinih prediktora.

Zaključak

Cilj je ovog istraživanja bio ispitati ulogu različitih psiholoških (temperament, samopoštovanje i zadovoljstvo tjelesnim izgledom) i socijalnih odrednica (kvaliteta obiteljskih interakcija i socijalna podrška) u objašnjenju socijalne anksioznosti studenata. U sklopu prvog problema ispitan je izravan doprinos psiholoških i socijalnih čimbenika objašnjenju socijalne anksioznosti studenata. Očekivalo se kako će doprinos socijalnih čimbenika socijalnoj anksioznosti biti veći u odnosu na doprinos psiholoških čimbenika, međutim nalazi pokazuju upravo obrnuto. Psihološki čimbenici objasnili su 45.2%, dok su socijalni objasnili 9.6% varijance socijalne anksioznosti. Od svih psiholoških čimbenika, samopoštovanje i *izbjegavanje štete* imali su značajan doprinos kriteriju. Pritom su visoko samopoštovanje i nisko *izbjegavanje štete* predviđali nisku socijalnu anksioznost. Od svih socijalnih čimbenika, samo se socijalna podrška profesora pokazala značajnim prediktorom socijalne anksioznosti. Pritom je visoka podrška profesora predviđala nisku socijalnu anksioznost. Najveći doprinos kriteriju od svih psiholoških varijabli imalo je *izbjegavanje štete*. Utvrđeno je i to da je samopoštovanje medijator u odnosu podrške profesora i socijalne anksioznosti. Niska podrška profesora isključivo preko niskog samopoštovanja doprinosi visokoj socijalnoj anksioznosti studenata.

Literatura

- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition*. Arlington, VA: American Psychiatric Association.
- Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Mate, Zagreb.
- Baker, R. W. (2002). Research with the Student Adaptation to College Questionnaire (SACQ). *Neobjavljeni rad*, Clark University.
- Baron, R. M. i Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173–1182.
- Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J.I. i Vohs, K.D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, or healthier lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4 (1), 1-44.
- Bezinović, P. (1988). Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopoimanja. *Doktorska disertacija*. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Bogels, S. M. i Brechman-Toussaint, M. L. (2006). Family issues in child anxiety: Attachment, family functioning, parental rearing and beliefs. *Clinical Psychology Review*, 26, 834–856.
- Bogels, S. M. i Perotti, E. C. (2011). Does father know best? A formal model of the paternal influence on childhood social anxiety. *Journal of Clinical Child and Family Study*, 20, 171–181.
- Burušić, J., Milas, G. i Rimac, I. (2003). Utvrđivanje povezanosti i temeljne strukture nekoliko aspekata socijalne evaluacije. *Psihologijske teme*, 12, 33 – 42.
- Calsyn, R. J., Winter, J. P. i Burger, G. K. (2005). The relationship between social anxiety and social support in adolescents: a test of competing causal models. *Adolescence*, 40 (157), 103 – 113.
- Cash, T.F, Thériault, J. i Annis, N.M. (2004). Body image in an interpersonal context: Adult attachment, fear of intimacy and social anxiety. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 23, 89–103.
- Cloninger, C. R., Svrakic, D. M. i Przybeck, T. R. (1993). A psychobiological model of temperament and character. *Archives of General Psychiatry*, 50, 975-990.
- Cole, D. A., Peeke, L. G., Martin, J. M., Truglio, R. i Seroczynski, A. D. (1998). A Longitudinal Look at the Relation Between Depression and Anxiety in Children and Adolescents. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66 (3), 451-460.
- de Jong, P. J., Sportel, B. E., de Hullu, E. i Nauta, M. H. (2012). Co-occurrence of social anxiety and depression symptoms in adolescence: Differential links with implicit and explicit self esteem? *Psychological Medicine*, 42 (3), 475-484.

- Eldeleklioglu, J. (2006). The Relationship between the Perceived Social Support and the Level of Depression and Anxiety in University Students. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 6 (3), 742 – 752.
- Elizabeth, J., King, N., Ollendick, T.H., Gullone, E., Tonge, B. i Watson, S. (2006). Social anxiety disorder in children and youth: a research update on aetiological factors. *Counselling Psychology Quarterly*, 19, 151–163.
- Erceg Jugović, I. (2015). Sociokulturalni čimbenici nezadovoljstva tijelom u adolescenciji. *Ljetopis socijalnog rada*, 22 (3), 465 – 488.
- Festa, C.C. i Ginsburg, G.S (2011). Parental and Peer Predictors of Social Anxiety in Youth. *Child Psychiatry and Human Development*, 42, 291-306.
- Field, A. P. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS Statistics (4th Edition)*. London: Sage publications.
- Flensburg-Madsen, T., Tolstrup, J., Sorensen, H.J. i Mortensen, E.L. (2012). Social and psychological predictors of onset of anxiety disorders: results from a large prospective cohort study. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 47, 711-721.
- Friedman L. i Wall, M. (2005). Graphical views of suppression and multicollinearity in multiple linear regression. *The American Statistician*, 59 (2), 127-136.
- Furmark, T. (2002). Social phobia: Overview of community surveys. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 105, 84 – 93.
- Glinski, K. H. i Page, A. (2010). Modifiability of Neuroticism, Extraversion, and Agreeableness by Group Cognitive Behaviour Therapy for Social Anxiety Disorder. *Behaviour Change*, 27 (1), 42-52.
- Goodwin, R. D. i Fitzgibbon, M. L. (2002). Social anxiety as a barrier to treatment for eating disorders. *International Journal of Eating Disorders*, 31, 103-106.
- Hebert, K., Fales, J., Nangle, D.W., Papadakis, A.A. i Grover, R.L. (2013). Linking social anxiety and romantic functioning: Indirect effects and the importance of peers. *Journal of Youth and Adolescence*, 42, 1708-1720.
- Henderson, L., Gilbert, P. i Zimbardo, P. (2014). Shyness, social anxiety, and social phobia. *Social Anxiety*, 95-115.
- Hudek – Knežević, J. (1994). Obilježja ličnosti, biološki spol i percepcija socijalne podrške kao korelati. *Godišnjak Odsjeka za psihologiju*, 3, 47 – 56.
- Hulme, N., Hirsch, C. i Stopa, L. (2012). Images of the self and self-esteem: do positive self-images improve self-esteem in social anxiety? *Cognitive Behaviour Therapy*, 41 (2), 163-173.
- Hunt, J. i Eisenberg, D. (2010). Mental Health Problems and Help-Seeking Behavior Among College Students. *Journal of Adolescent Health*, 46, 3 – 10.
- Izgić, F., Akyuz, G., Dogan, O. i Kugu N. (2004). Social phobia among university students and its relation to self-esteem and body image. *Canadian Journal of Psychiatry*, 49, 630 - 634.

- Kendler, K. S., Karkowski, L. M. i Prescott, S. A. (1999). Fears and phobias: Reliability and heritability. *Psychological Medicine*, 29, 539 – 553.
- Kessler, R. C., Berglund, P., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K. R. i Walters, E. E. (2005). Lifetime Prevalence and Age-of-Onset Distributions of DSM-IV Disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Arch Gen Psychiatry*, 62 (6), 593-602.
- Kovčo Vukadin, I. (2014). Ispitivanje kvalitete života studenata u Republici Hrvatskoj. *Istraživačko izvješće*. Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Kuder, B. and Grover, R. (2014). Social Anxiety, Observed Performance, and Perceived Social Competencies in Late-Adolescent Friendships. *Journal of Psychological Research*, 19 (1), 10-19.
- Kurtović, A. (2013). Odnos perfekcionizma i socijalne podrške s anksioznošću i depresivnošću kod studenata. *Medica Jadertina*, 43 (4), 189-200.
- La Greca, A. M. i Moore Harisson, H. (2005), Adolescent Peer Relations, Friendships, and Romantic Relationships: Do They Predict Social Anxiety and Depression? *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 34 (1), 49-61.
- Leary, M. R. (1983). A brief version of the Fear of Negative Evaluation Scale. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 9, 371-376.
- Lieb, R., Wittchen, H. U., Hoefler, M., Fuetsch, M., Stein, M. B. i Merikangas, K. R. (2000). Parental psychopathology, parenting styles, and the risk of social phobia in offspring: A prospective-longitudinal community study. *Archives of General Psychiatry*, 57 (9), 859 – 866.
- Liebowitz, M. R. (1987). Social phobia. *Modern Problems in Pharmacopsychiatry*, 22, 141–173.
- Marčinko, I. i Ajduković, D. (2013). Povezanost temperamenta, percepcije stresa i uspješne prilagodbe adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 20 (3), 363-386.
- Marteinsdottir, I., Tillfors, M., Furmark, T., Anderberg, U.M. i Ekselius, L. (2003). Personality dimensions measured by the Temperament and Character Inventory (TCI) in subjects with social phobia. *Nord. J. Psychiatry*, 57, 29–35.
- Medrano, L. A., Liporace, M. F. i Perez, E. (2014). Computerized Assessment System for Academic Satisfaction (ASAS) for first-year University Student. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 12 (2), 541 – 562.
- Mendelson, B., Mendelson, M. i White, D. (2001). Body-Esteem Scale for Adolescents and Adults. *Journal of Personality Assessment*, 76, 90 –106.
- Mick, M. A. i Telch, M. J. (1998). Social anxiety and history of behavioral inhibition in young adults. *Journal of Anxiety Disorders*, 12, 1–20.
- Narrow, W. E., Rae, D. S., Robins, L. N. i Regier, D. A. (2002). Revised Prevalence Estimates of Mental Disorders in the United States Using a Clinical Significance Criterion to Reconcile 2 Surveys' Estimates. *Arch Gen Psychiatry*, 59 (2), 115 – 123.

- Nordstrom, A.H., Swenson Goguen, L.M. i Hiester, M. (2014). The Effect of Social Anxiety and Self-Esteem on College Adjustment, Academics, and Retention. *Journal of College Counseling, 17*, 48-63.
- Ozbay, F., Johnson, D. C., Dimoulas, E., Morgan, C. A., Charney, D. i Southwick, S. (2007). Social support and resilience to stress: From neurobiology to clinical practice. *Psychiatry, 4*, 35 – 40.
- Pélissolo, A., André, C., Pujol, H., Yao, S.N., Servant, D., Braconnier, A., Orain-Pélissolo, S., Bouchez, S., Lépine, J.P. (2002). Personality dimensions in social phobics with or without depression. *Acta Psychiatr. Scand., 105*, 94–103.
- Petz, B., Kolesarić, V. i Ivanec, D. (2012). *Petzova statistika*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Radovanović, N. i Glavak, R. (2003). Povezanost straha od negativne evaluacije sa samopoimanjem i socijalnom percepcijom kod adolescenata. *Društvena istraživanja, 12* (6), 1123-1139.
- Rapee, R. M. i Spence, S. H. (2004). The etiology of social phobia: Empirical evidence and an initial model. *Clinical Psychology Review, 24*, 737 – 767.
- Rasmussen, M. K. i Pidgeon, A. M. (2011). The direct and indirect benefits of dispositional mindfulness on self-esteem and social anxiety. *Anxiety, Stress and Coping, 24*, 227–233.
- Reetz, D. R., Krylowicz, B. i Barr, V. (2014). The Association for University and College Counseling Center Directors annual survey. Preuzeto s: <http://www.aucccd.org/director-surveys-public>
- Riggio, H.R. (2004). Parental marital conflict and divorce, parent-child relationships, social support, and relationship anxiety in young adulthood. *Personal Relationships, 11*, 99-114.
- Ritter, V., Ertel, C., Beil, K., Steffens, M. C. i Stangier, U. (2013). In the presence of social threat: Implicit and explicit self-esteem in social anxiety disorder. *Cognitive Therapy and Research, 37*(6), 1101-1109.
- Rodebaugh, T. L, Lim, M. H., Fernandez, K. C., Langer, J. K., Weisman, J. S., Tonge, N., Levinson, C. A., i Shumaker, E. A. (2014). Self and friends' differing views of social anxiety disorder's effect on friendships. *Journal of Abnormal Psychology, 123* (4), 715-724.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rosenthal, J., Jacobs, L., Marcus, M. i Katzman, M.A. (2007). Beyond shy: When to suspect social anxiety disorder. *Journal of Family Practice, 55* (5), 369-374.
- Russell, G. i Shaw, S. (2009). A study to investigate the prevalence of social anxiety in a sample of higher education students in the United Kingdom. *Journal of Mental Health, 18* (3), 198-206.

- Russell, G. i Topham, P. (2012). The impact of social anxiety on student learning and well-being in higher education. *Journal of Mental Health*, 21 (4), 375–385.
- Savoia, M. G., Barros Neto, T. P. D., Vianna, A. M., i Bernik, M. (2010). Evaluation of personality traits in social phobia patients. *Revista de Psiquiatria Clínica*, 37 (2), 57-59.
- Schlenker, B. R. i Leary, M. R. (1982). Social anxiety and self-presentation: A conceptualization and model. *Psychological Bulletin*, 92, 641-669.
- Spokas, M. i Heimberg, R.G. (2009). Overprotective parenting, social anxiety, and external locus of control: Cross-sectional and longitudinal relationships. *Cognitive Therapy and Research*, 3, 543–551.
- Sportel, B.E., Nauta, M.H., de Hullu, E., de Jong, P.J. i Hartman, C.A. (2011). Behavioral Inhibition and Attentional Control in Adolescents: Robust Relationships with Anxiety and Depression. *Journal of Child and Family Studies*, 20, 149-156.
- Stopa, L. Brown, M. A., Luke, M. A. i Hirsch, C. R. (2010). Constructing a self: the role of self-structure and self-certainty in social anxiety. *Behaviour Research and Therapy*, 48 (10), 955-965.
- Svrakic, D. M., Draganic, S., Hill, K., Bayon, C., Przybeck, T. R. i Cloninger, C. R. (2002). Temperament, character, and personality disorders: Etiologic, diagnostic, treatment issues. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 106 (3), 189-195.
- Turk, C. L., Heimberg, R. G., Orsillo, S. M., Holt, C. S., Gitow, A., Street, L. L., Schneier, F. R. i Liebowitz, M. R. (1998). An investigation of gender differences in social phobia. *Journal of Anxiety Disorders*, 12 (3), 209-223.
- Vulić-Prtorić, A., (2004). Skala kvalitete obiteljskih interakcija. U: A. Proroković i sur. (Ur.) *Zbirka psiholoških skala i upitnika* (24-33). Sveučilište u Zadru.
- Weeks, J. W., Heimberg, R. G., Fresco, D. M., Hart, T. A., Turk, C. L., Schneier, F. R. i Liebowitz, M. R. (2005). Empirical Validation and Psychometric Evaluation of the Brief Fear of Negative Evaluation Scale in Patients with Social Anxiety Disorder. *Psychological Assessment*, 17, 179-190.
- Zeigler-Hill, V. (2011). The connections between self-esteem and psychopathology. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 41, 157–164
- Zhou, X., Zhu, H., Zhang, B. i Cai, T. (2013). Perceived Social Support as Moderator of Perfectionism, Depression, and Anxiety in College Students. *Social Behavior and Personality*, 41 (7), 1141 – 1152.